अर्द्धवार्षिक परीक्षा 2017–18

कक्षा – X

विषय – संस्कृत (सामान्य)

समयः– 3 घंटे पूर्णांकः– 100

निर्देश :–

i. सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः सन्ति।

ii. प्रश्नानां सम्मुखे अङ्काः प्रदत्ताः सन्ति।

(1) उचितं विकल्पं चित्वा लिखत – (5)

(क) नयनम् इत्यस्मिन पदे सन्धिः अस्ति

(अ) दीर्घ सन्धिः (ब) वृद्धि सन्धिः (स) यण सन्धिः (द) आयादि सन्धिः

(ख) महर्षिः इत्यस्य सन्धि विच्छेदः अस्ति

(अ) महान् + ऋषिः (ब) मह + ऋषिः (स) महा + ऋषिः (द) मह + अर्षिः

(ग) वाक् + ईशः इत्यस्य सन्धिः अस्ति

(अ) स्वर सन्धिः (ब) व्यंजन सन्धिः (स) विसर्ग सन्धिः (द) अच् सन्धिः

(घ) विसर्ग सन्धेः उदाहरणम् अस्ति

(अ) नमस्ते (ब) जगदीशः (स) नरेशः (द) वाङ्भयम्

(ङ) माता इव रक्षति बाला इत्यस्यिन् वाक्ये अव्ययं अस्ति

(अ) माता (ब) बाला (स) इव (द) रक्षति

(2) उचितं विकल्पं चित्वा लिखत – (5)

(क) पंचानाम् वटानां समाहारः इत्यस्मिन् उदाहरणे समासः अस्ति

(अ) द्वन्दः (ब) द्विगुः (स) कर्मधारयः (द) अव्ययीभावः

(ख) नीलम् उत्पलम् इत्यस्य समासः भवति

(अ) नीलुत्पलम् (ब) नीलउत्पलम् (स) नीलोत्पलम् (द) नीलपलम्

(ग) प्रतिदिनम् इति समासस्य उदाहरणम् अस्ति

(अ) बहुब्रीहिः (ब) तत्पुरुषः (स) द्विगुः (द) द्वन्द्वः

http://www.mpboardonline.com

(घ) निम्नलिखितेषु उपसर्गः अस्ति
(अ) यत्र (ब) तत्र (स) अव (द) श्वः

(ङ) वियोगः इत्यस्मिन पदे उपसर्गः अस्ति
(अ) नि (ब) वि (स) युग (द) योगः

(3) उचितं विकल्पं चित्वा लिखत – (5)
(क) लप्स्यते इत्यस्मिन् पदे धातु अस्ति
(अ) लप् (ब) लभ् (स) लक्ष्य (द) लब्ध

(ख) सेविष्यते इत्यस्मिन् पदे लकारः अस्ति
(अ) लट (ब) लङ्. (स) लृट् (द) लोट्

(ग) वर्तते इत्यस्मिन् पदे पुरुषः अस्ति
(अ) उत्तम पुरुषः (ब) मध्यम पुरुषः (स) प्रथम पुरुषः (द) सत्पुरुषः

(घ) अनयत इत्यस्मिन् पदे वचनं अस्ति –
(अ) एक वचनं (ब) द्विवचनं (स) बहुवचनं (द) निर्वचनं

(ङ) अधोलिखितेषु अव्ययः नास्ति
(अ) सर्वत्र (ब) त्रल् (स) यत्र (द) कुत्र

(4) उचितं विकल्पं चित्वा लिखत – (5)
(क) गन्तव्यम् इत्यस्मिन् पदे प्रत्ययः अस्ति –
(अ) गम् (ब) गन् (स) गण् (द) गुण

(ख) क्त्वा प्रत्यययुक्तं उदाहरणः अस्ति
(अ) पठन् (ब) पठितवान् (स) पठितः (द) पठित्वा

(ग) सर्वत्र इत्यस्मिन् पदे प्रत्ययः अस्ति
(अ) शतृ (ब) त्व (स) त्रल् (द) ल्यप्

(घ) अजा इत्यस्मिन् पदे प्रत्यय अस्ति –
(अ) ङीप् (ब) ङीष् (स) ङीन् (द) टाप्

http://www.mpboardonline.com

(ड) पाठ्यपुस्तकस्य एका कण्ठस्था सूक्तिः लिखतु।

(5) प्रदत्तैः शब्दैः रिक्त स्थान पूर्तिः कुरुत –

(क) तन्मे.............शिवसड.कल्पमस्तु (जनः / मनः)

(ख) परोपकारः कर्तव्यः ....कण्ठगतैरपि (प्राणैः / शरीरैः)

(ग) गुरुकुले............शिष्याः आसन् (तरवः / बहवः)

(घ) अन्येषां वस्तूनाम् अपेक्षया........अधिकः महत्वपूर्णः वर्तते (समयः / धनम्ः)

(ड) ज्येष्ठः ....कुले लोके च। (निकष्ठः / श्रेष्ठः)

(6) अधोलिखितेषु प्रश्नेषु चतुर्णाम् प्रश्नानाम् उत्तराणि एक पदेन संस्कृत भाषायां लिखत। (5)

(क) प्रकृतिदतः वरः कः ?

(ख) महर्षिः दयानन्दः कस्यं स्थापनां कृतवान् ?

(ग) घटोत्कचः कया आज्ञप्तः ?

(घ) मार्कण्डेयः नाम ऋषिः कुत्र वसति स्म ?

(ड) भारतस्य प्रथम प्रधानमंत्री कः आसीत् ?

(द) कदा दधि न भुञजीत ?

(7) अधोलिखितेषु प्रश्नेषु त्रयाणां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत भाषायां एक वाक्येन लिखत। (6)

(क) कः मृतोऽपि जीवति ?

(ख) छत्रसाल कस्यं शिष्यः आसीत् ?

(ग) भारतीयाः केषां वंशजाः सन्तिः ?

(घ) वर्षाकाले मृगेन्द्राः कीदृर्शा भवन्ति ?

(ड) प्रकृतिरपि किम् शिक्षयति् ?

(8) अधोलिखितेषु द्वयोंः शब्दयों शब्द रुपाणि त्रिषुवचनेषु लिखत् (2)

(क) रमा– तृतीया विभक्तिः

(ख) अस्मद् – षष्ठी विभक्तिः

(ग) तत् (पुल्लिंग) चतुर्थी विभक्तिः

(9) तव, ते अथवा मम में इति पदस्य विभक्तिं वचनं च लिखत। (2)

(10) अधोलिखितेषु गद्यांशेषु गद्यांश द्वयस्य प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत भाषायाम् लिखत। (10)

(क) भारते वैदिक काले उपनिषत्काले च नारी शिक्षिता आसीत्। सा न केवलं अध्ययनं अपितु सूक्तरचनाः अपि करोति स्म। वैदिक काले अपाला, घोषा विश्ववारा मैत्रेयी, एतादृश्यः ब्रहावादिन्यः आसन्। उपनिषत्काले वेदाध्ययनस्य कृते तासां उपनयन संस्कारः अपि कियते स्म।

i भारते कस्मिन् काले नारी शिक्षिता आसीत् ?

ii वैदिककाले काः ब्रहावादिन्यः आसन् ?

iii नारीणां कृते कः संस्कारः कियते ?

iv कस्मिन् काले नारी सूक्तरचना करोति स्म ?

http://www.mpboardonline.com

v आसन् इति शब्दस्य धातुः वचनं च लिखत ?

(ख) समयो हि अन्येषां वस्तूनां अपेक्षया अधिकः महत्वपूर्णः। अधिकश्च मूल्यवान वर्तते। अन्यानि वस्तूनि विनष्टानि पुनरपि लब्धुं शक्यन्ते, परं समयो विनष्टो न केनापि उपायेन पुनः परावर्तयितुं शक्यते यस्य आयुषों भावान् अंशः निरर्थकः गतः सः गतः एव।

i कः वस्तूनां अपेक्षया अधिकः महत्वपूर्णः ?

ii कानि विनष्टानि ?

iii कः विनष्टः पूनः न परावर्तयति ?

iv कः निरर्थकः गतः।

v लब्धुम् शब्दस्य धातु + प्रत्ययः पृथक् पृथक लिखत।

(ग) छत्रसालस्य मातुर्नाम लाल कुँवर (सारन्धा देवी) पितर्नाम च श्री चम्पतरायः इति आसीत्। धयंवीरः बाल्य कालादेव भारतमातरं मुगल शासनाम् विमोक्तुं प्रयतते स्म। यथासमये एतदर्थम् एवं छत्रसालः शिववीर महाराजम् अपि मिलितवान्। तस्मै शिववीरो सर्वविधं सहाययं कर्तु वचनं आगच्छत।

i छत्रसालस्य मातुर्नाम किम् आसीत् ?

ii छत्रसालस्य पितुर्नाम लिखत ?

iii कः वीरः भारतमातरं विमोतुं प्रयतते स्म ?

iv छत्रसालः कं महाराजं यिजितवान् ?

v अयंच्छत इति पदे कः लकारः प्रयुक्तः ?

(11) अधोलिखितेषु पद्यांश द्वयस्य प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत भाषायाम् लिखत ? (10)

(क) प्रारभ्यते नखलु विघ्न थयेन नीचैः, प्रारभ्य विध्नविहता विरमन्ति मध्याः। विघ्नैः पुनः पुनरुपि प्रतिहन्यमानाः, प्रारभ्य चोत्तमजनाः नपरित्य जन्ति।।

i विघ्नभयेन कैः कार्यं न प्रारभ्यते ?

ii के जनाः कार्यं प्रारभ्य विरमन्ति ?

iii कार्यं प्रारभ्य के जनाः न परित्यजन्ति ?

iv विघ्नैः प्रतिहन्यमानाः, किं कुर्वन्ति ?

v प्रारभ्य इत्यस्य शब्दे कः प्रत्ययः अस्ति ?

(ख) वहन्ति वर्षन्ति नदन्ति भान्ति, ध्यायन्ति नृत्यन्ति संयाश्वसन्ति। नद्यो घना मत्तगजाः बनान्ताः प्रियाविहीना, शिखिनः प्लवडयाः।।

i के वहन्ति ?

ii के वर्षन्ति ?

iii के नदन्ति ?

iv के भान्ति ?

http://www.mpboardonline.com

v के ध्यायन्ति ?

(ग) क्षमाशस्त्रं करे यस्य, दुर्जनः किं करिष्यति। द्यतृणे पतितो वहिनः, स्वयेवोपशाम्यति।।

i क्षमाशस्त्रं कस्य करे भवितुमर्हति ?

ii दुर्जनः क्षमाशील पुरुषस्य किं करिष्यति ?

iii वहिनः कुत्र पतितः ?

iv वहिनः कं उपशम्यति ?

v करे इत्यस्य पदे का विभक्तिः अस्ति ?

(12) युगमेलनं कुरुत (4)

i शशी	भूषणम्
ii वाग्भूषणम्	तापम्
iii वरुण देवः	एकं ज्योतिः
iv मनः ज्योतिषाम्	वृष्टिं वर्षति

(13) शुद्ध वाक्यानां समक्षआम् अशुद्धवाक्यानां समक्षं न इति लिखत –

i वृक्षाणां छेदनं महत्वापम्।

ii महषैः' ख्यातिः सर्वत्र व्याप्ता अस्ति।

iii अलडकता मूर्धजाः पुरुषं विभूषयन्ति।

iv कुले लोके च अनुजः श्रेष्ठः भवति।

(14) प्रश्नपत्रे समागताव् श्लोकान् विहाय स्वपाठ्यपुस्तकस्य सुभाषित द्वयय् लिखत्। (4)

(15) स्वकक्षाध्यापकस्य कृते दिन द्वयस्य अवकाशार्थम् एकं प्रार्थना पत्रं संस्कृते लिखत। (4)

अथवा

स्वप्राचार्यस्य कृते छात्रवृत्यर्थ एकं प्रार्थना पत्रम् लिखत।

(16) पंच अशुद्धयुक्त कारक वाक्यानां शुद्धि कुरुत। (5)

i श्री सरस्वतीम् नमः

ii वृक्षेण पत्रात्रि पतन्ति

iii श्री गणेशं नमः

iv बालकं दुग्धंरोचतें

v गंगा हिमालयेन प्रथवति

vi शिक्षकः छात्रं पुस्तकं ददाति।

http://www.mpboardonline.com

(17) अधोलिखित वाक्यानां कम संयोजनं कुरुत – (5)

i सगरस्य वंशे भगीरथस्य जन्म अथवन्

ii सूर्यवंशस्य राजा सगर अस्ति

iii भगीरथः नद्दीम् भूमितः पातां नीतवान्।

iv सगर पुत्राः स्वर्गलोकं गतवन्तः।

v कुपितः मुनिः तान् सगरपुत्रान् कोधाग्निना दग्धवान्।

(18) अधोलिखितम् अपठितं गद्यांश सम्यक् पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत भाषायाम् लिखत।

(5)

संसारे अनेकेषां दुखानां मूलकारणं अज्ञानम् एव। अज्ञानाम् एव समाजनानाविकाराणां जन्म भवति। हिंसा भ्रष्टाचारादयः ये उपद्रवाः अस्मान् पीडयन्ति, तेषां मूलं अशिशारव वर्तते। वयं शिक्षत्याः प्रकाचने अज्ञानस्य अंधकारं हर्तुं सज्जा भवेम।

i अस्य गद्यांशस्य शीर्षक लिखत

ii दुःखानां मूलकारणं किम् ?

iii समाजे अनेके विकाराः कथं जायन्ते।

iv के उपद्रवा अस्मान पीडयन्ति ?

v अज्ञानस्य मूल कारणम् किम अस्ति ?

(19) अधोलिखितेषु एकस्मिन विषये शत शब्देषु निबन्धं लिखत। (10)

i सदाचारः

ii महाकविः कालिदासः

iii छात्र जीवनम्

iv संस्कृत भाषायाः महत्वम्।

http://www.mpboardonline.com